

Şeyh Gulâm Muhammed er-Randîrî tarafından Gucerât diline tercüme edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Rahmetullah el-Hindî, *İzhârü'l-hağ* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1406/1986; Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Konuya 1989, s. 86-89; A. A. Powel, *Muslims and Missionaries in Pre-Mutiny India*, London 1994, s. 192-263; A. Jeffery, "A Collection of Anti-Christian Books and Pamphlets Found in actual use among the Mohammedans of Cairo", *MW*, XV (1925), s. 30; G. C. Anawati, "Polémique, apologie et dialogue islama-chrétiens", *Euntes Docete*, XXII, Roma 1969, s. 420-422; Azmi Özcan – Tufan Buzpınar, "Church Missionary Society İstanbul'da Tanzimat, Islahat ve Misyonerlik", *İstanbul Araştırmaları*, sy. 1, İstanbul 1997, s. 67-69.

MEHMET AYDIN

İZİN (الْإِذْنُ)

Sözlükte "bilmek, bildirmek, duyurmak; dinlemek" gibi anlamlara gelen *izin* (izn) isim olarak "bir eylemin olabirliği yönündeki bildirim, onay / ruhsat, müsaade" mânasında kullanılmaktadır (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "izn" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "izn" md.). Çeşitli İslâmî ilimlerde farklı muhtevalar kazanan kelime, Kur'an-ı Kerim'de çoğu "Allah'ın izni" şeklinde olmak üzere otuz dokuz yerde tekrar edilmekte, ayrıca kırk dört yerde aynı kökten fiil ve isimler geçmektedir (bk. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "izn" md.). Râgıb el-İsfahânî bu âyetlerdeki Allah'ın izni ifadesinin "Allah'ın iradesi, buyruğu" anlamına geldiğini belirttikten sonra bunu "Allah'ın ilmi" şeklinde açıklayanlar olmakla birlikte izinle ilim arasında fark bulunduğunu, iznin sadece dileme ve istemeye konu olan durumlarla sınırlı olması itibarıyla ilimden daha dar bir anlam ifade ettiğini belirtir (a.g.e., a.y.). Bu âyetlerde Allah'ın izni olmadıkça âhirette hiç kimsenin şefaât edemeyeceği (meselâ bk. el-Bakara 2/255; Tâhâ 20/109; Sebe' 34/23), hatta hiç kimsenin konuşma imkânı bulamayacağı (Hûd 11/105; en-Nebe' 78/38), din konusunda hüküm koymanın (eş-Şûrâ 42/21), bir peygamberin âyet getirmesinin (er-Ra'd 13/38; el-Mü'min 40/78), herhangi bir musibetin gerçekleşmesinin (et-Tegâbün 64/11) Allah'ın iznine bağlı bulunduğu bildirilir. İzin ve türevleri hadislerde de geniş olarak yer almaktadır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "izn" md.).

Kur'an-ı Kerim'de, bir yere girmek için izin isteme (istîzân) konusuna özel bir önem verildiği görülmekte, bu sebeple

tefsir ve hadis kitaplarıyla ahlâk ve âdâba dair eserlerde izin daha çok bu açıdan ele alınmaktadır. On iki âyetle değişik fiil kalıplarında istîzân (istî'zân) kavramı geçmektedir. Ayrıca isti'nâs da bir âyetle (en-Nûr 24/27) "izin isteme" anlamında kullanılmaktadır. Ancak kelimenin, "bir eve girmeden önce kendini tanıttak şekilde seslenerek içeridekilere geldiğini duyurmak suretiyle onların izin verip vermeyeceklerini öğrenme" mânasında kullanıldığı da belirtilmiştir (Taberî, XVIII, 111-112; Zemahşerî, III, 69).

İlgili âyetlerde, insanî ilişkilerin sağlıklı yürütülebilmesi için öngörülen ahlâk kuralları çerçevesinde izin isteme ve izin vermeye dair hükümler yer almaktadır. Nûr sûresinin evlere girmeye ilgili görgü kurallarını ele alan 27-29. âyetlerinde, müminlerin, başkalarına ait evlere girmek istediklerinde izin isteme anlamına gelecek şekilde seslenerek ev halkına selâm verdikten sonra izin verilmesi durumunda içeri girebilecekleri bildirilmiş; evden cevap gelmezse izinsiz olarak içeri girilmemesi, girilmesine izin verilmediği anlamına bir ses duyulması halinde geri dönülmesi emredilmiştir. Aynı yerde, terk edilmiş binalara izinsiz girilebileceği de belirtilmektedir. Bazı kaynaklarda âyetteki bu ruhsata dayanarak han, hamam, otel, lokanta, dükkân gibi umuma açık mahaller de izinsiz girilebilecek yerler arasında gösterilir (Fahreddin er-Râzî, XXIII, 200). Ancak Taberî gibi bazı âlimler bu yerlere girip çıkmanın da sahiplerinin iznine bağlı olduğunu ifade eder (*Câmi'u'l-beyân*, XVIII, 115). Bu durumda söz konusu mahallere izinsiz girmek, buraların umumun girip çıkmasına açık olduğunu gösteren bir işaretin (tabela) bulunmasına bağlıdır. Cami, okul, devlet dairesi gibi yerleri de bu çerçevede düşünmek gerekir. Nûr sûresinin 58-63. âyetlerinde ise ev içinde özel odalara giriş çıkışla ilgili kurallar çerçevesinde aile fertlerinin birbirlerinin odasına uygunsuz zamanlarda izinsiz girmeleri de yasaklanmaktadır. Bu hüküm kadın erkek, genç yaşlı ayrımı yapılmaksızın bütün aile fertleri için geçerlidir (krş. Taberî, XVIII, 161, 164-165). Aynı sûrede (24/62), Hz. Peygamber'in başkanlığında yapılan toplantılara katılanların meclisten ayrılmak istediklerinde mutlaka Resûlullah'tan izin almaları gerektiği bildirilmekte, Resûl-i Ekrem'in de haklı mâzereti bulunanlara izin vermesi istenmektedir. Bu âyetin hükmü, yalnız Peygamber ve onun ashabıyla sınırlı olmayıp müslümanların toplantılarda bazı kural-

lara uymaları gerektiğine de işaret etmektedir.

Hadis mecmualarında "Kitâbü'l-İsti'zân" başlıklı bölümler bulunmakta; ayrıca Kur'an tefsirlerinin izin hakkındaki âyetlere dair bölümlerinde, edebî ve ahlâkî mahiyetteki eserlerde âyet ve hadislerin yanında manzum ve mensur birikimden de yararlanılarak izin isteme ve izin vermenin hükmü, zamanı, şekli, usul ve âdâbı gibi konularda İslâm'ın genel ahlâk ilkeleri yönünde eğitici bilgiler yer almaktadır.

Câhiliye döneminde ve İslâm'ın ilk yıllarında insanlar birbirinin evine girerken, "İyi sabahlar, iyi akşamlar!" gibi ifadeleri kullanmakla birlikte görgü kurallarına yeterince önem verilmiyor, baskın yapar gibi evlere dalanlar oluyor, rahatsız edici, hatta utanç verici durumlarla karşılaşılıyordu (Buhârî, "İsti'zân", 11; Zemahşerî, III, 69; Fahreddin er-Râzî, XXIII, 197; M. Abdülazîz Amr, s. 125). Daha sonra insanların mahremiyetlerini koruyan, ferdin ve ailenin saygınlığını, dokunulmazlığını sağlamayı amaçlayan kurallar konulmuştur. Kaynaklarda izin konusunda bilhassa şu hususlar üzerinde durulmaktadır: a) Kural olarak sahibince veya yetkili kişilerce girilmesine izin verilen yerler dışındaki mahallere, özel ve mahrem mekânlara izin alınmadan girilemez. Fakat bir hadiste, bir yere gelmek üzere davet edilen kişinin belirtilen zamanda o yere girmesi için izin alması gerekmediği ifade edilir (Buhârî, "İsti'zân", 14). b) Hz. Peygamber'in belirttiğine göre bir yere girmek için izin isteyen kişi bu isteğini en çok üç defa tekrar etmeli, izin ifade eden bir karşılık alamazsa dönüp gitmelidir (Buhârî, "İsti'zân", 13; Müslim, "Âdâb", 32, 34, 35, 37; Fahreddin er-Râzî, XXIII, 197-198). Ancak sesinin duyulmadığını düşünen kimsenin izin talebini üçten fazla tekrar edebileceği kaydedilmektedir (Kurtubî, XII, 218). c) Âyetle izin talep edilirken ev halkına ayrıca selâm verilmesi de istenmiştir (en-Nûr 24/27). Nitekim Resûl-i Ekrem'in böyle durumlarda genellikle selâm verip kendisini tanıtarak izin istediği bildirilmektedir (Ebû Dâvûd, "Edeb", 138). Âyetin söz dizilişinde selâm izin istemeden sonra gelmektedir. Bununla birlikte âyetteki sıranın bağlayıcı olmadığı, duruma göre önce selâm verip kendini tanıttıktan sonra izin istemenin mümkün olduğu da belirtilmiştir (Nevevî, XVI, 131). Hz. Peygamber'in izin almadan huzuruna giren bir kişiye, "Dışarı çık, selâm ver, sonra da girmek için izin iste" sözünde

önce selâmı zikrettiği görülmektedir (Dârimî, “Şalât”, 88). d) İzin isteyen kişi kendini açıkça tanıtmalıdır. Nitekim Resûl-i Ekrem içeri girmek isteyen birine kim olduğunu sorunca bu kişinin “benim” demesine karşılık, “Sen de kimsin?” diyerek yaptığının yanlış olduğunu hatırlatmıştır (Buhârî, “İsti’zân”, 17; “Edeb”, 94). Bu durumda kapı tokmağını kullanma, zil çalma, elektrikli aletlerle seslenme gibi modern imkânlardan yararlanırken de kendini açıkça tanıtmak gerekir. e) Bir kimsenin izinsiz girmesi câiz olmayan yer, iyi niyetle de olsa kapı aralığında veya pencereden gözetlemesi uygun değildir. Zira izin isteme hükmünün asıl konuluş sebebi aile mahremiyetini yabancı gözlerle karşı korumaktır (Aynî, XVIII, 286, 294). Müminlerin casusluk yapar gibi birbirlerinin mahrem durumlarını araştırmalarını yasaklayan âyetin (el-Hucurât 49/12) bu konuyla da ilgili olduğu kabul edilmektedir. Hz. Peygamber bir kişinin bu şekilde evini gözetlediğini görünce onu sert bir dille uyarmıştır (Buhârî, “İsti’zân”, 11; “Diyât”, 15, 23). Bazı fakihler, bu hadisin lafzî ifadesini dikkate alarak hâne sahibinin izinsiz olarak evinin içini gözetleyen kimseyi cezalandırabileceğini ileri sürmüşlerse de (Ali Mahfûz, s. 387) hadisin hukukî bir hüküm koymayıp sadece uyarı amacı taşıdığı yönündeki görüş (Aynî, XVIII, 295) daha mâkul görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “izn” md.; *Li-sânü'l-‘Arab*, “izn” md.; Wensinck, *el-Mu‘cem*, “izn” md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu‘cem*, “izn” md.; Dârimî, “Şalât”, 88; Buhârî, “İsti’zân”, 11, 13, 14, 17, “Diyât”, 15, 23, “Edeb”, 17, 94; Müslim, “Âdâb”, 32, 34, 35, 37; Ebû Dâvud, “Edeb”, 138; Taberî, *Câmi‘u'l-beyân*, XVIII, 109-116, 161-165; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), III, 69; İbn Münkız, *Kitâbü'l-Menâzil ve'd-diyâr*, Dimaşk 1385/1965, II, 201-210; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XXIII, 195-201; Kurtubî, *el-Câmi‘*, XII, 215-222; Nevevî, *Şerhu Müslim*, XVI, 130-134; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, VI, 86-87; Aynî, *‘Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XVIII, 285-286, 294-299, 301; Ali Mahfûz, *el-İbdâ‘ fi me‘âri‘i'l-ibtidâ‘*, Kahire 1956, s. 386-388; M. Abdülazîz Amr, *el-Libâs ve'z-zîne fi ş-şer‘ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 119-128.

MUSTAFA ÇAÇIRICI

□ FIKIH. Fıkıhta bir kimsenin hukuken tâbi olduğu kısırlılık halinin kaldırılması ifade eden izin, fıkıh usulünde teknik anlamda bir terim olmamakla beraber cevaz ve ibâha terimleri ile yakından ilişkilidir. Bu kavramlardan biri tanımlanırken diğerlerinden yararlanma gereğinin duyulması ve literatürde çok defa birbir-

lerinin yerine kullanılmaları bunlar arasındaki anlam yakınlığını ve iç içeliğini gösterir. Bazı usulcüler cevaz ve ibâhanın eş anlamlı olduğunu, bazıları cevazın ibâhadan daha genel sayıldığını söylese de esas itibarıyla her ikisi de şâriin izninin sonucu olduğundan izin kavramının daha genel bir içeriğe sahip bulunduğu görülür. İznin ayrıca af ve helâl kavramlarıyla da yakın anlam ilişkisi bulunmaktadır. İlişkili olduğu bu kavramlara bakıldığı zaman iznin bazı yerde engelleme ve yasaklamasının, bazı yerde de haram ve vâcibin karşıt anlamlısı olarak kullanıldığı söylenebilir (Karâfî, *el-Furûk*, I, 195-196; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye I, 332). İzin kelimesi fıkıh literatüründe, ibadet ve muamelât hukukunun bütün alt dallarını kapsayacak şekilde yaygın bir kullanıma sahip olmakla birlikte bunların büyük bir kısmında kelimelerin kullanımının sözlük anlamı çerçevesinde kaldığı görülür. Meselâ kocanın karısına oruç veya i'tikâf izni, ebeveynin çocuğa hac veya evlenme izni, devlet başkanının ölü araziye ihya veya bir cezayı infaz izni böyledir. Ancak izin kelimesi zamanla muamelât alanında, kölelik ve yaş küçüklüğü sebebiyle eda ehliyeti kısıtlı kimseye velisi tarafından malî nitelikte hukukî işlem yapabilme serbesliğinin verilmesini ifade eden bir terim haline gelmiş, me'zun denince de bu şekilde ticaret serbesliği tanınan kimseler kastedilmiştir. Nitekim Serahsî izni, “kölelik sebebiyle hukuken sabit olan kısırlılığın (hacr) çözümlenmesi, tasarruf engelini kalkması” diye tanımlar (*el-Mebsût*, XXV, 2). İleri dönem literatüründe de izin “kölelik, yaş küçüklüğü vb. sebeplerle bir kimsenin hukuken tâbi olduğu tasarruf ehliyeti kısırlılığının kalkması” şeklinde tanımlanmıştır (*et-Ta'rifât*, “izn” md.; Tehânevî, I, 93; İbn Âbidîn, VI, 155).

Hukukî Mahiyeti. İzin, borçlar hukuku alanında birçok hukukî işlemle ilişkili olduğu gibi bazı işlemlerin de mahiyeti gereği tanımında yer alan bir kavramdır. Şâfiî fakihi İzzeddin İbn Abdüsselâm, hukukî işlemlerin bir türünün de izin olduğundan söz ederek izne bağlı tasarrufları yararın ait olacağı kişi açısından ikili ayrılma tâbi tutar. Buna göre faydası izin verilene yönelik olan izin grubunda âriyet, bağış ve hediye verme gibi işler yer alır. Şâfiî ekolündeki hâkim görüşe göre karz da damân şartıyla itlâf hususunda bir izin olduğu için sözlü kabule gerek duymaz. Faydası izin verene yönelik olan izin kapsamında ise istisnâ (eser), hizmet vekâlet sözleşmeleri ya da kabza izin gibi fiilî

veya sözlü tasarruflara izin yer alır (*Kavâ'idü'l-aḥkâm*, II, 69, 73-74). Bu gruplandırma iznin vekâlet verme ile oldukça yakın bir anlam benzerliği taşıdığı görülmektedir. Her ikisinde de “başkasının tasarrufuna rızâ gösterme” anlamı mevcut olmakla beraber izin vekâlet vermekten daha genel bir içeriğe sahiptir, bu sebeple şirket vb. birçok tasarruf yanında vekâlet vermenin de genel anlamda izin kapsamında olduğu belirtilir.

Kısırlılık halinin kaldırılmasına ilişkin bir işlem oluşu bakımından iznin doktrinde ayrıntılı biçimde tartışıldığı ve tanımı, mahiyeti, alanı gibi konularda fakihler arasında bazı görüş ayrılıkları bulunduğu görülür. Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde izin bir tür vekâlet verme (tevkîl ve inâbe) olarak değerlendirilmiştir; Hanefî mezhebinde ise özellikle ticaret alanında kısırlılık durumunun kaldırılması (fekku'l-hacr) ve hakkın düşürülmesi (iskat) şeklinde tanımlandığı için, bir borçlar hukuku kavramı olarak büyük ölçüde ticarî işlemler yapmasına izin verilen köle ve çocuk ekleninde ele alınıp sistemleştirilmiştir. Bu sebeple Hanefî ve Hanbelî fıkıh literatüründe genellikle hacr bahsinden sonra yer alan “Kitâbü'l-Me'zûn” başlığı altında ticaret izni verilen köle ve çocuğa ilişkin hükümler ele alınmıştır. Ayrıca kısırlılık açısından aralarında benzerlik bulunan sefiḥ ve borçlu da bazı hükümler yönünden bu çerçevede değerlendirilmiştir. Klasik fıkıh literatüründe bu konu için özel bir bölüm açılıp ayrıntılı düzenlemeler yapılması, o dönemlerde tüccarların yaygın olarak köleleri ticarî işlerde kullandıklarının bir göstergesi sayılabilir.

İznin sahih şekilde gerçekleştirilmesi için izin verilecek kişinin potansiyel olarak tasarruf ehliyetine sahip bulunması gerekir; ancak kimlerin tasarruf ehliyetine sahip olduğu konusu doktrinde tartışmalıdır. Akıllı olarak bulûğa eren kölenin ticaret iznine muhatap olabileceğinde ve bu izne dayanarak tıpkı hür kimseler gibi ticaret yapabileceğinde ihtilâf yoktur. Şâfiîler dışındaki fakihler izin kapsamına köle yanında mümeyyiz çocuğu ve ma'tûhu da dahil ederler. Şâfiî'ye göre ise ticaret ehliyeti ancak kâmil akılla elde edilebileceği için ister hür isterse köle olsun çocuğa ticaret izni vermek câiz olmadığı gibi ma'tûha verilen ticaret izni de sahih değildir.

Hanefîler'e göre kölenin kısırlılık hali efendisinin bir hakkı olarak sabit olduğundan efendi izin vermekle bu hakkı